

SANAT VE TASARIMDA BİR YÖNTEM VE MALZEME DİLİ OLARAK DİSİPLİNLERÖTESİLİK ÜZERİNE¹

Arel SİVİŞ

Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

arel.sivis@std.yildiz.edu.tr

<https://orcid.org/0009-0009-4482-5251>

Rıfat ŞAHİNER

Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

rsahiner@yildiz.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-4328-3939>

Atf

Sivis, A., Şahiner, R. (2024). "SANAT VE TASARIMDA BİR YÖNTEM VE MALZEME DİLİ OLARAK DİSİPLİNLERÖTESİLİK ÜZERİNE". İletişim Çalışmaları Dergisi, 10 (1), 1-16.

ÖZ

Geliş tarihi / Received: 4 Ocak 2024

Kabul tarihi / Accepted: 17 Ocak 2024

DOI: 10.17932/IAU.ICD.2015.006/icd_v010i1001

ÖZ

Disiplinlerötesi (transdisciplinary) yaklaşım, güncel ve kolektif bilginin uygulamaya geçiş aşamasında kendini göstermeye başlayan, çok yönlü hiper bir alanın yeni bir paradigmasına geçişi olarak tanımlanabilir. Sanat ve tasarım bağlamında disiplinlerötesi uygulama nedir? Bir çalışmanın disiplinlerötesi bir yaklaşım benimsediğini nasıl anlayabiliriz? Bu makalede, bu sorular üzerinden, yaratılan nesnenin bilinçdışından kökenlenip sanat pratiklerine dönüşümü, malzeme ontolojisi bağlamında incelenmiştir. Disiplinlerötesi yaklaşımın sanat ve tasarım bağlamında nasıl uygulandığını ve bu yaklaşımın sanat ve tasarımda kullanılan malzemelere olan etkilerini

¹Bu makale, Yıldız Teknik Üniversitesi SBE Sanat ve Tasarım Yüksek Lisans Programında Prof. Dr. Rıfat Şahiner danışmanlığında yürütülen tezden üretilmiştir.

anlamaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada disiplinlerötesi kavramının, sanat ve tasarım pratikleri içindeki kullanımına odaklanılmıştır. Pratikte disiplinlerötesi kavramı ele alınıp, bu yaklaşımla ele alınan çalışmalarda yöntem ve malzeme dili ontolojisi araştırılmıştır. Bu değerlendirme, işin teknik ve yapısal yönlerinin yanı sıra alan dışından gelen diğer biçim ve etkilerin oluşturduğu yenilikçi ortamların üretilmesini ve sunulmasını da içermektedir. Bu bağlamda makale, disiplinlerötesi çalışmalarda kullanılan malzemedili ve uygulamalarından hareket ederek disiplinlerötesi yaklaşımın çağdaş sanat ve tasarımdaki etkilerine ve bunun sonuçlarına odaklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kendilik Nesnesi Olarak Malzeme, Transdisipliner Üretim, Malzeme Ontolojisi

ON TRANSDISCIPLINARITY AS A METHOD AND MATERIAL LANGUAGE IN ART AND DESIGN

ABSTRACT

The transdisciplinary approach can be defined as the transition of current and collective knowledge into a new paradigm of a multifaceted hyperfield that begins to manifest itself in the transition phase to practice. What is transdisciplinary practice in the context of art and design? How can we recognise when a work adopts a transdisciplinary approach? In this article, through these questions, the transformation of the created object from the unconscious to art practices is analysed in the context of material ontology. The aim is to understand how the transdisciplinary approach is applied in the context of art and design and the effects of this approach on the materials used in art and design. For this purpose, the study focuses on the use of the concept of transdisciplinarity in art and design practices. The concept of transdisciplinarity in practice is analysed and the ontology of method and material language is investigated in the works handled with this approach. This evaluation includes the technical and structural aspects of the work as well as the production and presentation of innovative environments created by other forms and influences from outside the field. In this context, the article focuses on the effects of the transdisciplinary approach in contemporary art and design and its consequences, starting from the material language and practices used in transdisciplinary works.

Keywords: Material as the Object of Self, Transdisciplinary Production, Material Ontology

GİRİŞ

Farklı disiplinler arasındaki iş birliği ve öğrenme süreçleri, disiplinlerarası, multidisipliner ve disiplinlerötesi gibi yaklaşımları ortaya çıkarmıştır. Bu terimler bazen birbirlerinin yerine kullanılsa da aralarında farklılıklar bulunmaktadır. “Disiplinlerarası” terimi, bir disiplinden diğerine bilgi ve yöntem taşımaya ifade ederken, “multidisipliner” terimi aynı anda birden fazla disiplinde çalışmaya ifade etmektedir. “Disiplinlerötesi” kavramı ise diğer iki terimden biraz daha farklı bir düşünce bağlamında ele alınmaktadır. Disiplinlerötesilik, problem çözme sürecinde disiplinlerin ve disiplinler arasının sınırlarını aşmayı hedefleyerek bilginin birliği ile ilgilenir. Bu şekilde sınırları aşarak farklı bakış açılarını içermeyi amaçlar. Bu düşünce tarzı, sınırlar arası etkileşimleri kendi perspektifine katarak yeni uygulamalar ve inovasyonlar ortaya çıkarır (White-Hancock, 2023, s. 5).

Disiplinlerötesilik (transdisciplinarity); bireysel disiplin perspektifinin ötesinde entelektüel çerçevelerin birliği, başka bir deyişle bilgi üretmek için geleneksel sınırları aşan yaklaşımlarla ilgilidir (Clark vd., 2020, s. 821). Disiplinlerötesi yaklaşım, iş birliğine dayalı üretim modeliyle gerçekleştirilen bilimsel çalışmalara aracılık sağlayan çok yönlü uygulama ve platformları içeren bir alandır. “Transdisipliner (transdisciplinary) kavramındaki “trans” ön eki, disiplinlerarasılığı bir üst aşamaya taşıyan disiplinler ötesi bir konumu ifade eder” (Sütcü, 2021, s. 33). Burada bahsi geçen “ötesi” konumu ile birlikte, daha fazlasını düşünmek, insan, eylem ve planlarındaki bir üst düzeyi ifade edebilmek ve böylece yeni düşünme biçimlerini gündeme getirmek mümkün olacaktır. Eylem ve planlardaki farklılıkları, üretme ve çalışma bağlamında ele alırsak, “çalışarak öğrenme” kavramı disiplinlerötesi çalışmaya anlamak için bize bir diğer perspektifi sunar. Bu kavram, “çalışma olarak öğrenme (working as learning)” fikrine dayanır. White-Hancock (2023), Felstead ve çalışma arkadaşları (2009) tarafından ortaya atılan bu fikri şu şekilde özetlemektedir: *“bu fikir; işi ve öğrenmeyi, çalışanları, bağlamlardan etkilenmeyen bireyler gibi izole etmek yerine, çalışma ve öğrenme üzerine bağlamsal bir yaklaşım sunar. Bu yaklaşım, iş yerlerini ve iş ve öğrenme uygulamalarını sosyal, tarihsel, ekonomik ve siyasi bağlamlarda konumlandırır ve bu koşulların ve işin yapılandırılmasının iş birliği ve inovasyonu nasıl genişletip sınırladığını gösterir”* (White-Hancock, 2023, s. 6). Bu bağlamda, disiplinlerötesi çalışma yöntemini sanat ve tasarım üzerinde uyguladığımızda, çalışarak

öğrenme kavramının etkisini görmekle beraber, sanat yapıtını nerede üretildiği, nerede sergilendiği, kimlerle iş birliği yapılarak uygulandığı gibi sosyal, tarihsel, ekonomik ve siyasi bağlamlar bakımından ele almak gerekir. Çünkü üretim bir süreç gerektirir. Bu çalışmada disiplinlerötesi kavramı, sanat yapıtlarında kullanılan malzeme ve teknikler bağlamında yeniden ele alınıp, günümüz sanatçı ve tasarımcılarının çeşitli çalışmalarından örnekler gösterilerek tartışılmaktadır.

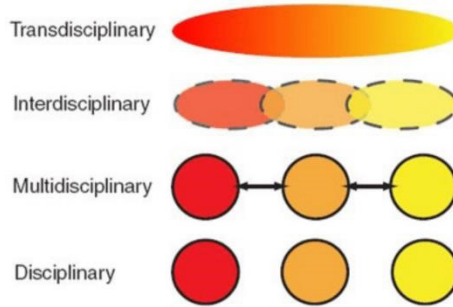
Bu çalışmanın temel amacı, disiplinlerötesi yaklaşımın sanat ve tasarım bağlamında nasıl uygulandığını ve bu yaklaşımın sanat ve tasarımda kullanılan malzemelere olan etkilerini anlamaktır. Bu amaç doğrultusunda, çalışmada disiplinlerötesi kavramının, sanat ve tasarım pratikleri içindeki kullanımına odaklanarak, malzeme ontolojisi bağlamında nasıl ele alındığı incelenmektedir. Yukarıda da kısa bir şekilde özetlendiği gibi, çalışma kapsamında disiplinlerötesi kavramı, iş birliğine dayalı bir üretim modeli olarak görülüp, bireysel disiplinin geleneksel sınırlarını aşan bir yaklaşım olarak ele alınır. Bu bağlamda, çalışma yönteminde özellikle malzeme ontolojisi ve yöntem dili üzerinde durularak, disiplinlerötesi çalışmaların nasıl gerçekleştirildiği ve malzeme kullanımlarının hangi etkileri yarattığı araştırılmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Disiplinlerötesilik kavramı, 1970 yılında Nice Üniversitesi'nde düzenlenen disiplinlerarası bir seminerde İsviçreli psikolog olan Jean Piaget'in öncülüğünde gerçekleşen disiplinlerarası tartışmalarda ortaya çıktı. Piaget, transdisipliner kavramını, "disiplinlerin ötesinde bir bilme sistemi" olarak tanımlamaktadır. Disiplinlerötesi yaklaşım, bir disiplinin sınırlarını yıkan, açığa çıkararak ve aşarak bütünleştirici ve entegrasyona bağlı yeni uygulama ve pratik alanların, entelektüel söylem ve teorilerin yaratılmasına imkân tanır (Rezaei, 2022, s. 6). Bu bağlamda, Piaget'in yapmış olduğu "disiplinlerin ötesinde bir bilme sistemi" tanımı, Deleuze'un dogmatik düşünce imgesi üzerine yaptığı değerlendirmeyi akıllara getirir. "Deleuze dogmatik düşünce imgesinin, yani, temsil olarak düşüncenin "ortak duyu" ve "sağduyu" dediği mefhumlarla çalıştığını söyler" (Sütcü, 2021, s. 35). Buradaki "ortak duyu" ve düşünce, kültürel düşünce evresiyle uyumludur. Böylelikle, düşüncenin ortak ve süregelen bir konumundan ötürü yeni olanı sorgulamaya başlarız.

Bu noktada, disiplinlerötesi çalışma ve gelişim sürecinde gerçekleşen benzer sorgulamalar, yeni norm ve düşünce kalıplarını da beraberinde gerektirmektedir. Tüm bu yeni norm ve düşünce kalıpları, kendi özünden zorunlu olarak kendisinin ötesini içeren bir yabancılık uzamını oluşturur. Yabancılık uzamı, beraberinde bir sınırı da içermektedir. Bu bağlamda, disiplinlerötesi çalışma ile kendi sınırlarımızın dışına çıkar ve yabancı bir uzama geçmiş oluruz. Yani bir diğer deyişle, disiplinlerötesilik, yaklaşım olarak ötesi ve sonrası ile ilişkilidir. Bununla birlikte, “ötesi olma” durumu, bir sınırı aşma/geçme durumunu da kapsar. Bu bağlamda, bir sınırın işlevini, Önay ve Keskin şu şekilde ifade eder; “sınır, kendinde ve ötesi, kendi ve başkası, bitim ve hareket, çıkış ve dönüş gibi birçok kenarı harekete geçirdiği ölçüde ayrılık koyar” (1999, s.18). Sınırların doğasından kaynaklanan bu hareketlilik ve plastisite göz önünde bulundurulduğunda disiplinlerötesi yaklaşım, temelinde etkileşim tasarımı ve evrensel tasarım ilkelerini barındıran, aktivitenin hareketine bağlı gelişen sanat ve tasarım formlarındaki estetik ve malzemenin sonsuzluğunu ifade etmektedir.

Şekil 1

Kaynak: https://www.researchgate.net/publication/311486261_Beyond_Interdisciplinarity_Developing_a_Global_Transdisciplinary_Framework/figures?lo=

“Disiplin”i kendi uzmanlık alanına atıfta bulunan, kendi içinde kendine yeten, tek başına bir alan olarak tanımlamak mümkündür. Disiplinlerötesilik ise, iki veya daha fazla bileşenin ortak veya benzer bir konu çerçevesinde bir araya gelmesi durumuyla açıklanır. Böylelikle bu sınırlar genişler, birleşir, esner ve yeni uzamlar oluşturur. Nissani (1997, s.8) bunu; “İki konunun, iki disiplinin, iki kültürün, yani iki galaksinin

çarpışma noktası yaratıcı ifadeler üretmelidir” şeklinde tanımlar. Bu bağlamda, geleceğin uzmanlık alanları, kendi disiplinlerinin ötesinde çalışmaya olanak tanıyan bir uzamın parçası olarak görülebilecektir. Aynı zamanda, bu uzmanlık alanları, kendi disiplin anlayışlarıyla toplumsal gelişim ve faaliyetlere katkıda bulunarak, bilgi, beceri ve içerik bakımından güncel bir konuma ulaşmış olacaktır. Ricoeur, disiplinlerin *ben* temelli, dar alanda kalan anlayışını şu ifadeler ile açıklar; “*ben ya gereğinden fazla vurgulanıp haddinden fazla yer kaplamakta ya da kökenselliği sorgulanırken radikal bir işlevsizlik ve parçalanışa mahkûm olmaktadır*” (Ricoeur, 2020, s. 36). Ricoeur, Cogito’nun ortaya konuşundaki ‘ben’i kökensel olarak temellendirme eğilimini özellikle Descartes, Kant ve Husserl’in “Kartezyen Meditasyonları”nda görmektedir. Günümüzde her konuda uzmanlaşmanın pek mümkün olamayacağını, disiplin bilgisini bilglikle karıştırıp gerçekte ne kadar az şey bildiğimizi fark ettiğimiz anda, disiplinlerötesilik bir paylaşım yöntemi olarak yeni bir perspektif ortaya çıkarır. “Disiplinlerötesilik, bir içinde, birden fazla ögeyi barındıran ve açıklığa kavuşturan bir deneyim alanı olarak, bilgi ve üretim çağındaki yeni üretim alanlarındaki güncel sanat ve temsillerinde karşımıza çıkar” (Nissani, 1997, s. 18). Çağdaş toplumda bilgi giderek yoğunlaşırken aynı anda bir yıpranmaya da maruz kalmaktadır. Disiplinlerötesi çalışma, bu yıpranmanın da önüne geçmeye olanak tanır.

KENDİLİK KURAMI VE KENDİLİK NESNESİ (SELF OBJECT) OLARAK MALZEME VE TEKNİK

Heinz Kohut’un *kendilik kuramı*; dış dünyada karşılaştığımız nesnelere kendi algımızdaki anlam, yer ve temsillerinin aktarımını ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkar. Bu durum, kendilik kuramının iç ve dış ilişkiler içerisinde, benlik ve benliğin dış aktarımının, görünenin iç temsil mekanizmasındaki yeri ve yansımaları çerçevesinde şekillendiği anlamına gelir (Gökçe, 2016, s. 5). Edmund Husserl ise (1859-1938) bunu, deneyimler, faaliyetler ve temasları niteleyen “*lebenswelt*” kavramıyla açıklar. “*İlkin, kendi ile yabancı arasındaki sınırlar, sınırın bu yanına ve öte yanına öyle bir biçimde gönderme yapar ki bir bölge öbüründen ayrılır. Bu, Aristotelesçi Peras’ın (sınır) sınırlayıcı işlevini anımsatır. Buna içinde ile dışında arasındaki ayrım eklenir. Bu ayrım, birisinin kendi kendisini belli bir yerde bulması ve bu yerin o kişiye yalnızca dışarıdan verilmiş olmasıyla dile gelir*” (Husserl’dan aktaran Önay&Keskin, 1999, s. 39).

Sanat ve tasarım alanında disiplinlerötesi yaklaşımda, malzemenin kendisi ve kullanım alanı, güncel olanın sınırını aşmaktadır. Malzemenin kendisi, kültürel bir nesneyi çağrıştırdığı gibi bireyin kendilik nesnesini de yansıtabilir. Bu noktada disiplinlerötesilik; duysal, görsel, dokunsal, kinetik deneyim alanı vb. birden fazla duyudan yararlanarak entegre bilgilerin desteği ile şekillenip interaktif, çoklu duyuşsal ortamlar yaratır (Steelman vd., 2019, s. 773). Postmodern bir perspektif olan bu bakış açısı, geleceği yeniden şekillendiren, hümanist, kendine mal etme yerine sahiplenici hareketle ilgili olup aynı zamanda üretken ve gelecek odaklıdır. Malzemenin kullanımına ilişkin bu postmodern tutum, öznellik ve tikelliklerin, öznesne arasındaki ilişkinin yeni bir kavramsallaşma süreci ile ilgilidir. Bu bağlamda, postmodern eleştiri, saplantılı ve birbirini tekrarlayan dinamiklerin ötesine geçmeye imkân tanır. Antonio Negri ve Michael Hardt'ın bahsettiği üzere eylem çağrısı açıktır; sorun 'Aydınlanma'dır ve postmodernist yaklaşım ise çözümdür (Muckelbauer, 2008, s. 31). "Sınırsız bir bilgi akışının yaşandığı günümüzde, dilin eklemli doğası, zengin bir imgelemsel alan yarattığı gibi, söylemin ağırlık kazandığı bir anlayışın yerleşmesine de olanak tanımıştır" (Şahiner, 2013, s. 147). Bu bağlamda, malzemelerin söylemler üzerinden yeni anlamlar kazanarak sınırlarının ötesine geçmesi, disiplinlerötesi çalışmada yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına olanak sağlar. Böylelikle malzeme üzerinden oluşturulan bilgi çoğalmakta ve malzeme, bilgi aktarımının bir aracı ve köprüsü haline gelmektedir. Nicolescu, disiplinlerötesi yaklaşımın temelinde farklı uzmanlık alanlarına başvurularak elde edilen bilgi yoğunluğunun olduğunu ve bunun sanat ve bilim arasında keşfedici bir köprü görevi üstlendiğinden bahseder. Bununla birlikte, disiplinlerötesilik, bilim ve sanatın ya da farklı branşların bir aradallığına dikkat çeken, yeni bir disiplinin kurulmasına da katkı sağlayan, meta bir oluşumu ifade eder. Kendi dışında, başkanın da eklenti bilgi ve becerilerine imkân tanıyan, bilginin ve üretimin kolektifliğine atıfta bulunur (Görgüler, 2021, s. 84). Disiplinlerötesi çalışma, karmaşık sorunlara birbirinden farklı disiplin ve uzmanlıkları bir araya getirip çözüm üreten bir metottur. Bu noktada, disiplinlerötesi çalışma ile geleneksel alanın dışına çıkılır ve farklı aktörlerin araştırma sürecine katılımıyla çeşitli perspektiflerden gelen yaklaşımların eşit katılımı vurgulanır. Bu bağlamda, disiplinlerötesi çalışma, bilimsel ve soyut düşünsel yaklaşımları bir araya getiren kullanışlı bir stratejidir. Böylelikle, ampirik, deneysel verilere

sahip, sosyo-politik, çevresel vb. sorunları dikkate alan, sürdürülebilir, toplumsal sağlık ve eğitim gibi kapsamlı konular, disiplinlerötesi çalışma yapılarak uygulanabilir (Rezaei, 2022, s. 4). “Neri Oxman, bu disiplinlerötesi ilişkiyi “dolaşıklık çağında yaşamak” olarak ifade eder. Buradaki “dolaşıklık”, sanat ve tasarımın, bilim ve teknolojinin bir araya geldiği, hiçbirinin tek başına değil, sürekli bir döngünün parçası oldukları bir durum olarak görülmelidir. Bu noktada, disiplinlerötesi çalışma, bütünleşmiş bilgilerin doğrultusunda etkileşimli yeni bir alana imkân tanır. Disiplinlerötesi çalışmalara örnek olarak sanatçı ve tasarımcı Urbonas’ın teknik ve malzemeye yaklaşımı örnek gösterilebilir. Julijonas Urbonas, bir sanatçı, tasarımcı, araştırmacı, mühendis, Litvanya Uzay Ajansı’nın kurucusu ve Vilnius Sanat Akademisi’nde bir akademisyendir.

Urbonas, çalışma metodolojisini ve yaklaşımını şu şekilde ifade etmektedir: “*Postfenomenoloji, uzay tıbbı, parçacık fiziği, uzay antropolojisi ve disiplin dışı bilgi birikimiyle, araç şiiri² ve tasarım koreografisi gibi isimler altında yazarak, araştırarak ve yaparak benzersiz yaratıcı metodolojiler de oluşturdum. Böyle bir oluşum çok çeşitli mekanlarda gösterildi ve tartışıldı: sanat, tasarım, mimarlık bienalleri, akademik ve akademik olmayan yayınlar, TV ve Radyo programları vb.*”

Şekil 2

Julijonas Urbonas, Escalator Slide, 2020, Yerleştirme

Kaynak: https://julijonasurbonas.lt/escalator_slide

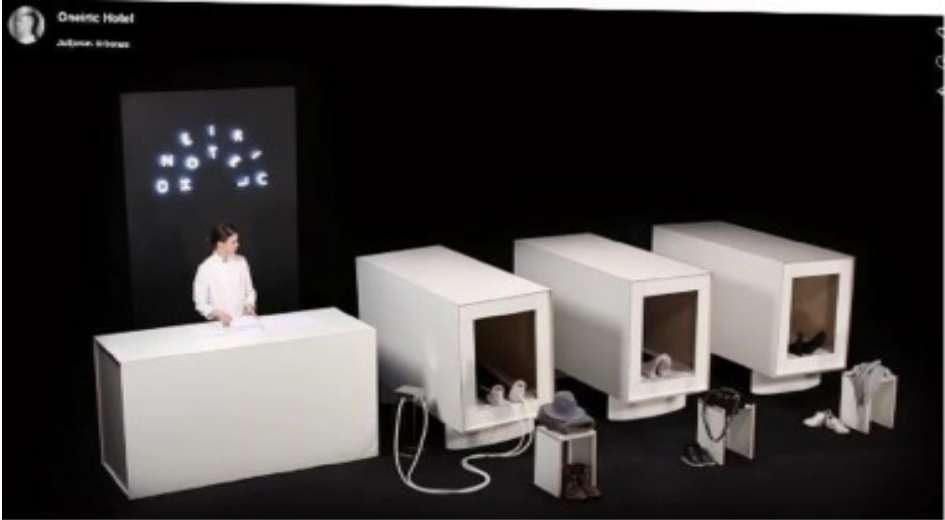
2 Araç Şiiri (Vehicular Poetics) terimi, postmodern ve çağdaş sanat alanında kullanılan bir kavramdır. Bu terim, sanat yapıtları veya performanslarda araçların, makinelerin veya teknolojinin kullanımını içeren bir yaklaşımı ifade eder. Bu tür işler, teknolojik araçların günlük yaşamımıza olan etkilerini, ilişkilerini veya anlamlarını keşfetmeyi amaçlar.

Urbonas'ın *Yürüyen Merdiven Kaydıracağı (Escalator Slide)*, günlük rutinde, beyaz yakalı işçi sınıfın bir eleştirisi olarak okunurken, tasarımcı hareket alanı yaratmak için bir yürüyen merdiveni kaydırakla melezleştirerek kaymanın keyifli yanına ilişkin eleştirel bir deneyim de sunmaktadır (Urbonas, 2020).

Mekanikleşmenin yarattığı düzenin ve gerilimin sorgulandığı bu çalışma, içeriğinde kullanılan malzemeler ve gündelik hayatta sıkça karşılaştığımız sıradan ürünler ile yürüyen merdiven ve kaydırığın anlamını kamusal sanat bağlamında yeniden ele alarak sorgulamamızı sağlar. Böylelikle malzeme ve tekniğin anlamı değişir, tasarımcının anlatmak istediği olguya karşılık gelen bir temsil haline gelir. Malzemenin kullanım biçimindeki bu farklılaşma, disiplinlerötesi yaklaşımın farklı bir pratiğini ortaya koymaktadır. Bu örnekten de anlaşıldığı gibi, birden fazla bütünleşmiş bilgi ve becerinin, çalışmaya katkı ve yarar sağlaması, disiplinlerötesiliğin getirdiği çoklu deneyimlere imkân tanır. Bununla birlikte, kullanılan malzeme ve üzerindeki usçuluk süreçlerinin çokluğu, gerek epistemolojik (Koyre, Bachelard, Canguilhem), gerekse sosyo-politik (Max Weber) çözümlenmelerin nesnesi haline gelirler (Deleuze & Guattari, 1990, s. 14).

Şekil 3

Julijonas Urbonas, Oneiric Hotel, 2013, Etkileşim Tasarımı

Kaynak: https://julijonasurbonas.lt/oneiric_hotel

Urbonas'ın *Oneiric Hotel* adlı çalışması, özel rüya yönlendirme

ekipmanları desteğiyle oluşturulan bir oteldir. Bu çalışmada, bilinçli rüya görmeyi tetikleyen psikofizyolojik uyku deneyinin sanatsal bir forma dönüşümünden bahsedebiliriz. *Oneiric Hotel*'de kullanılan cihazlar; uyku izleme sistemi, insanların rüya gördüğü sırada uyku düzenini izleyen, gömülü EEG'ye sahip bir kafa bandıdır. REM (hızlı göz hareketi) tespit edildiğinde sistem, stimülasyon cihazlarını etkinleştirmesine olanak tanır (Urbonas, 2013).

Disiplinlerötesi çalışmanın geldiği nokta olarak Urbonas'ın çeşitli alanları birleştirerek yeni bir kavrama izin tanıyan bir çalışma disiplinine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Tasarımcının disiplinlerötesi pratiğinde malzeme kullanımı konusunda değişken ve yenilikçi formlar görmekteyiz. Oyunlaştırma ile gelen malzeme çeşitliliği, beraberinde deneyim alanı yaratmaya imkân tanıyarak, disiplinlerin aynı zamanda sonsuzluğuna işaret etmektedir. Bu durumda kullanılan malzemenin sınırsızlığı içinde kendilik objesinden de bahsetmemiz mümkün olabilir mi? Urbonas'ın çalışmalarında yer verdiği kavram; '*Gesamtkunstwerk*'; bütünlüklü sanat yapıtı anlamına gelip birçok türün bir araya geldiği *total art/* bütüncül sanat olarak ifade edilmektedir. Bu terimin disiplinlerötesi bir yaklaşımı benimsediğini de ayrıca söyleyebiliriz.

Şekil 4

Julijonas Urbonas, Planet of People, 2021, Mekâna Özgü Yerleştirme

Kaynak: https://julijonasurbonas.lt/lithuanian_space_agency
Venedik Mimarlık Bienali kapsamındaki 17. Uluslararası Mimarlık

Sergisi'nde Urbonas, bir Rönesans kilisesi olan Santa Maria dei Derelitti'de kurgusal bir dış mekân anlayışı ortaya koymaktadır. Urbonas'ın "Planet of People" adlı çalışması, olası dünyalar için yeni form ve malzeme arayışından kaynaklı, insan bedenlerinden oluşan varsayımsal bir yapay gezegene yönelik sanatsal ve bilimsel bir değerlendirme sunmaktadır. Kilisenin merkezine yerleştirilen ve katılımcıları tarayan üç boyutlu tarayıcı, çalışmada kullanılan malzeme ve teknikteki çeşitliliği yansıtmaktadır. Mekâna daha fazla insan katıldıkça, taranan cisimler yeni bir gezegen oluşumuna imkân tanımaktadır (Urbonas, 2021).

Şekil 5

Julijonas Urbonas, Planet of People, 2021, Mekâna Özgü Yerleştirme

Kaynak: https://julijonasurbonas.lt/lithuanian_space_agency

Julijonas Urbonas'ın kurduğu Litvanya Uzay Ajansı (LSA), gerçek anlamda dünya dışı bir hayal gücü yaratmayı amaçlayan, astro-disiplinli bir girişimdir. Ajans, düşünce ve hayal gücünün sınırlarını zorlamak ve düşünülmeyenin ötesindeki araştırmak için kurulan, hem dünya üzerinde hem de ötesindekileri anlamak ve araştırmak için hayal etmenin alternatif yollarını aramaktadır. Bir başka örnek olan Room69 ise, yeni ve ilerici sergi formatları, yeni medya sanatları ve enstalasyonları geliştiren, sanatçıların öncülüğünde kurulan disiplinlerötesi bir kolektiftir. Room 69'un hazırladığı "like the lines of my body are melting away" adlı bu çalışmada (Şekil 6) 90'ların

klasik anime serisi ‘Evangelion’ a atıfta bulunularak, insanlığın bedensel sınırlarını aşabileceği ve ruhlarını tek bir bütün halinde birleştirebileceği bir teori önerilmektedir. Çalışmada, her bir canlının kusurları, bir diğ erinin güçlü yönleriyle tamamlanarak, insanların kalplerindeki güvensizliklerin silineceği düşüncesi hakimdir. Bununla birlikte çalışmada, kimsenin tekil olarak var olmadığı, yalnızca büt ünün parçası olduğu, aşkın ve soyut varoluş düzeyleri yaratmak amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşmak için Room69 kolektifinin, kendi bilgi, beceri, estetik yargı ve değer yaklaşımlarını iç içe geçirerek, bunu araştırmalarında disiplinlerötesi bir yaklaşımla kullandıklarını görmekteyiz. Ayrıca, burada kullanılan teknik ve malzeme, günümüzün habercisi niteliğindedir. Estetik ve toplumsal yargının sınırladığı dar alanların dışında birden fazla kişinin aksiyonu ile bütüncül bir iş yaratmak disiplinlerötesiliğ in konusu olabilir (Room 69, 2022).

Şekil 6

Room 69, Like The Lines of My Body Are Melting Away, 2022, Yerleştirme

Kaynak: <https://room69.fun/like-the-lines-of-my-body-aremelting-away>

Bir diğ er örnek ise; Kristina Ollek’in çalışmalarında karşımıza çıkıyor. Ollek, renk ve malzemeleri melezleştirerek yeni bir forma büründürmeye odaklanıyor. Tasarımcı, pratiğ inde gerçek ile kurgunun, sentetik ile doğalın, kopya ile orijinalin iç içe geçerek melez bir nesne/maddeye dönüştüğü, yeni ve yeniden düşünölmüş bir anlam elde ettiğ i durumları araştıranıyor. Ollek, özellikle hızla gelişen ve son derece manipölatif hale gelen teknoloji

çağında, bir görüntü ve mekân olarak görülebilecek ve kullanılabilir şeylerin sınırlarını genişletmekle ilgileniyor. Son dönemdeki projelerinde, yeni teknolojiler kavramına, bunlarla ilişkili jeopolitik ve ekolojik koşullara ve bunların mevcut yaşam ortamımız üzerindeki etkilerine odaklanıyor. Ollek'in çalışmaları genellikle mekâna duyarlı olmakla beraber, aynı zamanda sergi yapımının yerini ve formatını analiz ederek, sergileme ve enstalasyon politikalarını, tarihi bir müze perspektifinden çevrimiçi bir mekâna ve gelecekteki arkeolojiye kadar sorguluyor (Ollek, 2021).

Şekil 7

Kristina Ollek, Powered by, 2021, Mekana Özgü Yerleştirme

Kaynak: <https://kristinaollek.com/selected-works-exhibitions/powered-by-at-biotoopia/>

SONUÇ

Gelişen teknoloji beraberinde yeni sanat ve tasarım yollarını aramaya imkân tanımaktadır. Disiplinlerin birlikte uyumlu çalışma pratiği beraberinde tekil bir bakış açısından çok çoğul (pluralist) ve iş birliğine dayalı bir yaklaşım ön plana çıkmaktadır. Disiplinlerötesi çalışma yöntemi, teknolojinin de etkin biçimde işin içine dahil edildiği, yeni bir varlık yaklaşımını olanaklı kılıyor. Bu pratiğin, iki boyutlu bir uzamdan dört boyutlu bir dünyaya, teknolojinin ve disiplinlerötesiliğin sağladığı yeni yaşam ve olası dünyalar yaratmanın ötesinde bir işleve öncülük sağladığını söyleyebiliriz. Sanat ve tasarımın çok yönlülüğü bağlamında incelenen sanatçıların, malzeme ve teknik disiplinleri üzerine yaptığı tartışmalar ve üretimin, disiplinlerötesi yaklaşımın sunduğu çeşitli aktivitelerin etkisiyle şekillendiğini ortaya koymaktadır. Sanatçıların disiplinlerötesi bir bakış açısıyla malzeme ve teknik konularını ele almaları, geleneksel sınırları zorlayan yeni perspektiflerin ve ifade biçimlerinin ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır. Disiplinlerötesi yaklaşımın getirdiği birden fazla aktivitenin, günümüz manipülatif teknoloji çağında bilgi ve üretimin ortak paylaşım alanlarına yönelmesi gerektiği düşünülmektedir. Dar alanlarda üretimin yetersiz kaldığı yeni çağda, bireyin kendisi de bilinçli olarak bir bilme ve öğrenme istenci içerisinde, yeni form ve malzeme arayışına yönelmektedir. Disiplinlerötesi çalışma, beraberinde sorunların ya da sanat ve tasarımda işlevselliğin ve kullanılabilirliğin ön plana çıkmasına olanak tanımaktadır. Bu yaklaşım, yeni paylaşım alanları yaratarak izleyicinin hayal dünyasında gezintiye çıkmasına olanak tanıyıp, dünyayı yepyeni biçimde düşünme ve hayal etmenin sınırsızlığına dikkat çekmekte, kurgusal olanın değeri nihayetinde, ortak duygu ve düşünce alanlarının sınırsızlığı ile genişlemektedir. Böylece disiplinlerötesi çalışma, sanat ve tasarımın evrensel yönü ve değerlerini yeniden gözden geçirmek adına da önemli açılımlar sağlamaktadır. Disiplinlerötesi yaklaşım geleceğin dünyasında insan ve onu çevreleyen her türden ilişkiyi yeni bir bilinç ve duyarlılıkla ele almayı gereksiniyor. Bu bağlamda rizomatik bir etkileşimle farklı noktalardan başlayarak ve iş birliğini öne alan katılımcı bir sanat ve tasarım bilinciyle yepyeni deneyim alanları oluşturmak ve yaratıcı yöntemleri bu anlayışla şekillendirmek mümkün görünüyor.

KAYNAKÇA

Clark, S. E., Magrane, E., Baumgartner, T., Bennett, S. E., Bogan, M., Edwards, T., Dimmitt, M. A., Green, H., Hedgcock, C., & Johnson, B. M. (2020). 6&6: A Transdisciplinary Approach to art–science collaboration. *BioScience*, 70(9), 821-829.

Deleuze G., & Guattari F. (1990). *Kapitalizm ve Şizofreni-1: Göçebelimi İncelemesi: Savaş Makinesi*. (Çeviren: A. Akay Çe.). Bağlam Yayıncılık.

Felstead, A., Fuller, A., Jewson, N., & Unwin, L. (2009). *Improving Working as Learning*. Routledge.

Gökçe, J. (2016). Kendilik Nesnesi Olarak Sanat Yapıtı. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 5(24).

Görgüler, Z. (2021). *Bir Başka Çeviri Eğitimi: Yeni Medya Sanatları ve Transdisipliner Çeviri Deneyimleri*.

Muckelbauer, J. (2008). *The future of invention: Rhetoric, Postmodernism, and the Problem of Change*. State University of New York Press.

Nissani, M. (1997). Ten Cheers for Interdisciplinarity: The Case for Interdisciplinary Knowledge and Research. *The Social Science Journal*, 34(2): 201-216.

Ollek, K. (2021). <https://kristinaollek.com/contact-about/> adresinden 17 Ocak 2024 tarihinde alınmıştır.

Önay, S., & Keskin Ferda. (1999). *Pera Peras Poros Jacques Derrida ile birlikte Disiplinlerarası Çalışma* (1. Basım). Y Kredi Yayınları.

Rezaei, N. (2022). *Transdisciplinarity* (5). Springer Nature.

Ricoeur, P. (2020). *Hermeneutik Fenomenoloji* (Birinci Baskı). Minör

Yayınevi.

Room 69. (2022). <https://room69.fun/like-the-lines-of-my-body-are-melting-away> adresinden 17 Ocak 2024 tarihinde alınmıştır.

Steelman, T. A., Andrews, E., Baines, S., Bharadwaj, L., Bjornson, E. R., Bradford, L., Cardinal, K., Carriere, G., Fresque-Baxter, J., & Jardine, T. D. (2019). Identifying Transformational Space for Transdisciplinarity: Using Art to Access the Hidden Third. *Sustainability science*, 14: 771-790.

Sütçü, Ö. Y. (2021). *Sinematografik İmge ya da Gerçekliğin Dolaysız Sunumu Bergsoncu Bir Bakış* (Birinci Baskı). Norgunk Yayıncılık.

Şahiner, R. (2013). *Sanatta Postmodern Kırılmalar* (1. Baskı). Ütopya Yayınevi.

Urbonas, J. (2013). https://julijonasurbonas.lt/oneiric_hotel adresinden 17 Ocak 2024 tarihinde alınmıştır.

Urbonas, J. (2020). https://julijonasurbonas.lt/escalator_slide adresinden 17 Ocak 2024 tarihinde alınmıştır.

Urbonas, J. (2021). https://julijonasurbonas.lt/lithuanian_space_agency adresinden 17 Ocak 2024 tarihinde alınmıştır.

White-Hancock, L. (2023). A New Way of Exploring Innovation: Transdisciplinary Art-Science Work. İçinde *The Art and Science of Innovation: Transdisciplinary Work, Learning and Transgression* (ss. 1-14). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-33132-9_1